

ՄԱՆՈՒԷԼ ԶԱԽԶԱԽՅԱՆԻ «ՀԱՅԵՐԵՆ-ԻՏԱԼԵՐԵՆ ԲԱՌԱՐԱՆԻ»
ՏԵՂԸ ՀԱՅ ԲԱՌԱՐԱՆԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՄԵՁ

ԼԻԱՆԱ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

Հայ բառարանագրությունն ունի երկարատև և հարուստ պատմություն: Այն սկիզբ է առել գրավոր շրջանի արշալույսին և անընդհատ զարգացմամբ հասել մինչև մեր օրերը: Հայտնի են ձեռագիր ավանդված և տպագիր լույս տեսած բաղմաթիվ մեծ ու փոքր բառարաններ, որոնք ունեն ճանաչողական որոշակի նշանակություն, և կազմում են Հայ գրավոր մշակույթի մի ուրույն, ինքնատիպ մասը: Հայերեն բառարաններում իրենց բառային արժեքն են ստացել մեր իրականության մեջ տարբեր ժամանակներում տեղի ունեցած հասարակական-քաղաքական, պետական-տնտեսական և գիտական-մշակութային կյանքի իրողություններ, ինչպես նաև հարևան ժողովուրդների և ազգերի վերաբերյալ մի շարք տեղեկություններ ու տվյալներ:

Հայ լեզվաբանության մեջ բավականին մեծ ուշադրության են արժանացել բառարանագրության պատմության հարցերը, իսկ տեսությունը, մի տեսակ, մնացել է ստվերում: Վերջին ժամանակներս առանձին քննության և նաև առնվել բառարանագրության տեսական հարցերը, ինչպես նաև հայերեն այս կամ այն բառարանի տեսական վերլուծության ընթացքում շոշափվել է այդ հարցերի որոշակի մասը¹: Ձգալի թվով բառարաններ արժանացել են կոնկրետ դնահատության: Այնուհանդերձ, Հայ բառարանագրության թե՛ պատմության և թե՛ մանավանդ տեսության մի շարք հարցեր դեռևս ուսումնասիրության կարիք ունեն: Արդի հայերենագիտության կարևոր խնդիրներից մեկը նոր բառարաններ կազմելն է: Այս առումով միանգամայն անհրաժեշտ է հայերեն բառարանների համակողմանի և խորը վերլուծությունը՝ անկախ դրանց ստեղծման ժամանակից, ընդգրկումից ու բնույթից:

XIX դ. մեղանում ստեղծվում են առավել մեծ թվով ձեռագիր և տպագիր բառարաններ: Դրանց հիմնական մասն արժանացել է ընդհանուր բառարանագիտական քննության: Սակայն կան նաև այնպիսի բառարաններ, որոնք կա՛մ պակաս չափով են քննված, կա՛մ ամենևին չեն արժանացել որևէ ուշադրության²: Այս կարգի բառարանների ուսումնասիրությունը բառարանագրության համար շատ կարևոր է և անհրաժեշտ: Դրանք

¹ Ա. Ս ու լ ք ի ա ս յ ա ն. Հոմանիչները ժամանակակից հայերենում. Երևան, 1967: Ռ. Ղ ա զ ա ր յ ա ն. Նոր Հայկազյան բառարան. - «Բանբեր Երևանի համալսարանի». Երևան, 1968, №2, էջ 234-238: Գ. Ջ ա հ ու կ յ ա ն, Է. Ա ղ ա յ ա ն, Վ. Ք ո ս յ ա ն. Հայոց լեզու, 1 մաս, ներածություն, բառագիտություն, գարձվածաբանություն. Երևան, 1968: Ա. Ս ու լ ք ի ա ս յ ա ն. Ժամանակակից Հայոց լեզու. Երևան, 1982, էջ 397-436: Է. Ա ղ ա յ ա ն. Ընդհանուր և հայկական բառագիտություն. Երևան, 1984, էջ 357:

² Վ. Հ ա մ բ ա Ր ձ ու մ յ ա ն. Հայերեն ձեռագիր բառակազմական բառարանը. - «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», 1987, №11, էջ 70-71:

կարևորագույն ուսումնասիրությունների աղբյուր են հայերենի բառապաշարի պատմության համար: Նոր գրական հայերենի ձևավորման, զարգացման շատ հարցեր իրենց լիարժեք պարզաբանումը կստանան անցյալի գրավոր աղբյուրների, մանավանդ հայերեն բառարանների մանրակրկիտ և մանրագնին հետազոտության միջոցով:

Այս տեսակետից էլ, ահա, հարկ ենք համարում անդրադառնալ XIX դ. հայ բառարանագիր Մանուել Զախջախյանի գործին, ի նկատի ունենալով այն, որ հայերեն ամեն մի բառարան պետք է դառնա հատուկ ուշադրություն անդրադարձնող և քննության առարկա ըստ ամենայնի³:

Զախջախյանն անհայտ և անծանոթ անուն էլ հայ գրավոր մշակույթի պատմության մեջ: Նա XIX դ. I կեսի հայ մշակույթի նշանավոր դեմքերից է, Մխիթարյան միաբանության խոշոր ներկայացուցիչ՝ Մ. Զախջախյանը գրել է նաև բանաստեղծություններ, որոնց մի մասը հրատարակվել է հատուկ ժողովածուի մեջ՝ Վահրամ Թուրքիյան ստորագրությամբ: Զեռագիր վիճակում թողել է երկրաչափությանը, մաթեմատիկային նվիրված և ուրիշ աշխատություններ: Զախջախյանը, բացի իր մայրենի լեզվից, հիմնավոր կերպով տիրապետել է լատիներենին, իտալերենին, ֆրանսերենին, հունարենին, գերմաներենին, անգլերենին և տաճկերենին: Նա եղել է մեծ մանկավարժ, թարգմանիչ, բանաստեղծ, սակայն նրա հիմնական տաղանդը դրսևորվել է բառարանագրության ասպարեզում:

Մ. Զախջախյանը հմուտ բառարանագիր է: Նա իր կյանքի մեծ մասը նվիրել է բառարանագրությանը և ստեղծել շատ արժեքավոր և մնայուն գործեր: Նա եղավ առաջինը, որ ստանձնեց իտալերենին առնչվող հայերեն բառարաններ կազմելու գործը: Զախջախյանի «Բառարան յիտալական լեզուէ ի հայ և տաճիկ բարբառ»-ը պարունակում է շուրջ 45000 բառահոգված: Այն նախատեսված է լայն շրջանի ընթերցողների համար: «Ի՛յօրինել անդ զբառարանս ընտրելի դատեցաք կարգել զաս ո՛չ ի պէտս դեռավարժից կամ ռամկաց ևեթ, որոնց շատ էր ունել ի ձեռին համառօտ բառագիրք բաղադրիչ հասարակագոյն բառից, և մեր իսկ դոյզն վասակ և սակաւաքիրտն ջան, այլ առաւել գիտակն կալաք ի պէտս զարգացելոյ և հետամուտ բանասիրաց, որք դեգերին, դեգերել ախորժին յաղագս ազգս դպրութեանց, և ի զանազան իտալական մատեանս նախնի պերճախօս մատենագրաց, և ի բազմանիւթ գիրս արդեանց ամենազան դիտութեանց և արհեստից ի հմտանալ կամ ի փոխատրել զայնոսիկ ի հայ ըրբբառ»⁴:

Բառարանը կազմված է ոչ դպրոցական-ուսուցողական նսլատակներով, դրան ավելի դիտական բնույթ է տրված, այն է՝ ծանոթացնել իտալական ողջ բառապաշարին՝ թարգմանաբար տալով դրանց համարժեք հայերենը և

³ Մ. Զ ա խ ջ ա խ ե ա ն. Բառագիրք ի բարբառ հայ և իտալական. Վենետիկ, 1837:

⁴ Զախջախյանը ծնվել է Կյուսուդյանեում, 1770թ. մարտի 28-ին: 12 տարեկան հասակում գնացել է Սուրբ Ղազար վանքը, 1791-ին ձեռնադրվել քահանա և զբաղվել քարոզչական-ուսուցչական աշխատանքով, միաժամանակ կատարել թարգմանություններ լատին և իտալացի գասական գրողներից:

⁵ Մ. Զ ա խ ջ ա խ ե ա ն. Տաղք Մխիթարեան վարդապետաց. Վենետիկ, 1855, էջ 19-163:

⁶ Մ. Զ ա խ ջ ա խ ե ա ն. Բառագիրք յիտալական լեզուէ ի հայ և ի տաճիկ բարբառ. Վենետիկ, 1804:

⁷ Մ. Զ ա խ ջ ա խ ե ա ն. Բառարան յիտալական լեզուէ..., Յառաջաբան, էջ 6:

ասանկերենը: Գործը մեզանում առաջին ամենահարուստ բառարանն է, որն աչքի է ընկնում հատկապես լայն ծանոթագրություններով: Մ. Զախըախյանի բառարանագրական գլուխգործոցը «Բառգիրք ի բարբառ Հայ և իտալական-Dizionario Armeno-Italiano» բառարանն է, որն անկասկած հանդիսանում է Հայ երկրեզվյան բառարանագրության լավագույն նմուշներից մեկը: Բառարանի հրատարակության ավարտը հեղինակը չտեսավ: Նա մեռավ 1835թ. հունվարի 5-ին, 65 տարեկան հասակում, ստեղծագործական կյանքի ամենաեռուն շրջանում:

Բառարանի վերնագիրը, հավանաբար, գրել են հրատարակիչները, մինչդեռ ինքն աշխատությունն անվանել էր «Ընդարձակ բառարան ի հայ է յիտալական»: Բառարանին կցված են հայերեն և իտալերեն լեզուներով ընդարձակ առաջաբաններ, որոնք հեղինակի գրչին չեն պատկանում, այլ ամենայն հավանականությամբ Սուքիաս Սոմալյանին են: Այսպես ենք կարծում, որովհետև այդ ժամանակաշրջանում նա էր հովանավորում և ընթացք տալիս բառարանների հրատարակությանը⁹:

Մ. Զախըախյանի «Հայ-իտալերեն բառարանը» իր ժամանակի հետ սերտ կապված մի գործ է, եթե Գ. Ավետիքյանի, Խ. Սյուրմելյանի և Մ. Ավագյանի «Նոր Հայկազյան բառարանի» հիմքը զուտ գրական աղբյուրներ են նկել, ապա Զախըախյանն իր բառարանի մեջ է մտցրել նաև այնպիսի բառեր, որոնք «չեն նախնի մատենագրաց, այլ արգիք և նորհնարք»: Օրինակ՝ ազատագիր, ազատագրեալ, ազատագրեմ, ազատագրութիւն, ակնաբույժ, ակնդի, ակնկալ, ակնոց, ակնոցագործ, ագրոագիր, աղիւսագործ, այրբենարան, առնչութիւն, արևահատ, արեգդէմ, արևադարձ, արևածաղիկ, բազմաբառ, բազմալեզուեան, բազմաշրջիկ, բաժանելի, գաճաճ, դրատուն, դերասան, գերասանական, բառացի, գաշնագիր, գաշնակցութիւն, դատարկաշրջիկ, գաւազիր և այլն:

Առաջաբանում տրվում է հետևյալ նշումը, որը շատ կարևոր է բառարանի զնահատություն տեսակետից. «Ընդ արս ականաւորս, որք զտրամեանս ազգին զգիտութիւնս փութացան բարգաւաճ առնել եկաց արգարեւ և Մատենագիրս: Որ որպէս ինքն էր շտեմարան իմն ուսմանց և ազգ ազգ լեզուաց, նոյն և զազգ իւր իղձ իմն լինէր կացուցանել: Գիտէր զի ազգի իմոյ բարգաւաճութիւն յիմաստութեամբ այլոց ազգայն հանճարեղ մատենից լինի. այլ այս նմաւ թուէր շաւիղ, երկարուղի և բազմամեայ...» Եվ ավարտվում է հետևյալով. «Սակայն զհարգ և միտք ուրուք հաճեսցի գատեալ կնքեսցէ զվճիռն. այլ մեք որպէս կատակապահք ի լրումն ըղձից հանգուցելոյն ի լոյս ընծացեմք զայս մատենն, որ ի մատենագիրն աճիւնույն վերայ իբր արյան ինքնագիր գրոշմեալ կանգնի»¹⁰:

Եվ իսկապես, Զախըախյանի «Հայ-իտալերեն բառարանը» ամենաարժեքավորներից մեկն է, դա սոսկ երկրեզվյան թարգմանական բառարան չէ: Այն միաժամանակ հայերենի բացատրական, երբեմն հոմանիշների, գրարար, բարբառային և հայերեն-տաճկերեն բառարանների ամբողջություն է:

⁸ Մ. Զ ա խ ը ա խ ե ա ն. Բառգիրք ի բարբառ Հայ և իտալական. Վենետիկ, 1837:

⁹ Գ. Գ ա ս պ ա ռ յ ա ն. Հայ բառարանագրության պատմություն. Երևան, 1968, էջ 141:

¹⁰ Մ. Զ ա խ ը ա խ ե ա ն. Բառգիրք ի բարբառ Հայ և իտալական, էջ 6:

Մեր ասածն ավելի պարզ դարձնելու համար բառահոգվածներից բերենք մեկ-երկու օրինակ:

Սրինգ, սրնգի, սրնգաց, որ և Սրինկ, յն. փող կամ փչողական նուագարանաց այլ և այլ ձևով, մեծութամբ: Այս բացատրությունից հետո տրվում է իտալերեն թարգմանությունը, ապա՝ եղեգնափողը: Այնուհետև տրվում է տաճկերեն համարժեքը՝ նեյ, կիրիճ: Flauto ևս՝ տ. Ջուրնա, տիլ-տիկ, ևս՝ տ. Ջղրգմա: Pilsfero. Հովուական սրինգ, տ. թուլում, ևս՝ տ. մլազալ կամ ո. տկճոր, տրկզար, տ. թուլում, ևս՝ Սաղմոսարան:

Օդ, գոյ, դույ, դովք, դի, դէ: Մին չորից տարերաց գոր շնչիմք տ. հաւա: Թարգմանությունից հետո՝ հաւու թռուցելոյ յօդս, ունչք առ ի ձգելոյ զօդ. թոյլ. զօդն ձգեցի զիս, զփոշին ցանել յօդս: Aria arer.

Հեղինակը այնուհետև նշում է օգ բառի կիրառության կոնկրետ դեպքերը:

-Սիւգ, մեղմ հողմ-ձայն մեղմոյ օդոյ: Aura, venti-cello. aura leggiera.

-Հողմ-օդք երբեմն սառնամանիսն շնչելով և անձրեք: Vento.

-Բարեխառն կամ պղտոր եղական մթնոլորտին-Դարձոյց զմրրիկն յօդ-մրրկածինօդք: Tempo buo'no կամ cattiro.

Եվ այսպես, օդ բառից ածանցված 50-ից ավելի գլխաբառեր իրենց առումներով, հոմանիչներով ու թարգմանություններով:

Այս ամենից երևում է, որ Ջախջախյանը նախքան գլխաբառի թարգմանությունն անցնելը ընդարձակ բացատրություն է տալիս: Եթե բառն օտար լեզվից է վերցված, ապա գրում է, թե այն ինչ ծագում ունի, բացատրում է բառի կիրառության կոնկրետ դեպքերը: Հեղինակը միաժամանակ նշում է գլխաբառի քերականական հատկանիշները: Գլխաբառի բացատրական կողմին զուգընթաց հաճախ ուղղադրական, ստուգաբանական աշխատանքներ են կատարված: Գլխաբառերը շատ դեպքերում բացատրված են հոմանիշներով, երբեմն՝ գավառական-բարբառային բառերով:

Բառարանում որոշ դեպքերում տրված են միայն այն օրինակները, որոնցում գործածվել է տվյալ բառը, առանց որևէ բացատրության «Տոմ-աւին տոմիլ քարտեզ և դրեցին. տես՝ Տոմս»:

Որոշ բառահոգվածներ հեղինակային օրինակով ապահովելուց հետո Ջախջախյանը տալիս է զգալի թվով կապակցություններ: Հեղինակը չի նշել իր օգտագործած աղբյուրները, բայց հայտնի է, որ «Հայ-իտալերեն բառարանը» կաղմելուց հետո ծանոթացել է «Նոր հայկազյան բառարանի» ձեռագրին և բառարանում կատարել անհրաժեշտ լրացումներ: Ջախջախյանի հիմնական աղբյուրը մեր դրականությունն է, սակայն նա այդ քիչ է համարել: Մի բան պարզ է, սակայն, որ նրա օրինակները, կապակցությունները և մեջբերումները վերցված են մեր պատմությունից և թարգմանական գրականությունից, ինչպես նաև հեղինակային են:

«Հայ-իտալերեն բառարանի» վերջում Ջախջախյանը տվել է «Անուանք անձանց» (900 բառ), օրինակ՝ Աբաս-Abas, Աբգար-Abgaro, Վարդ-Vari և այլն, ինչպես նաև «Աշխարհագրական անունք» (700բառ), օրինակ՝ Ադ-թամար կղզի-Aktamar, Երևան ք.-Erivan, Ալիս գետ-Alis և այլն: Հատուկ անունների բաժնում տրված են նաև բառեր, որոնք այս կամ այն տեղացի

լինելն են ցույց տալիս, ինչպես՝ *Խորենացի-Corenèns, Շիրակացի-Sciragunense* և այլն:

«Հայ-իտալերեն բառարանի» դերն արժեքավորվում է հատկապես նորակազմ բառերով, որոնց մի զգալի մասը համալրում է հայոց բառապաշարը և գործածական է նաև մեր օրերում: Մեծ թիվ են կազմում այն բառերը, որոնք չկան հին շրջանի բառերն ընդգրկող բառարաններից, օրինակ՝ «Նոր հայկազյան բառարանում» (1836–37թ. Վենետիկ):

Ամփոփ ձևով կարելի է ասել, որ այս բառարանը կազմված է հետևյալ սկզբունքով՝ գլխարառ, քերականական նշում, բացատրություն: Բառարանը, ըստ մեր հաշվումների, պարունակում է մոտ 1630 նորակազմ գլխաբառ: Վերջիններս, ինչպես բոլոր մյուս նորակազմությունները, հետաքրքիր են իրենց թե՛ իմաստային, թե՛ բառակազմական կողմերով: Փորձենք առանձին-առանձին անդրադառնալ դրանց.

ա) Բարդ բառերը, որոնց ներսում իրենց հերթին մեծ թիվ են կազմում հոգակապով բարդությունները. ականաչար (էջ 14), ականակապ, ակնոցապործ (ակնոց շինող) (էջ 15), աղբաթողով (աղբակույտ, աղբանոց) (էջ 23), ղիակեր (կերող դիականց) (էջ 141^ա), ջրահմայ (որ ջրով հմայությունիս, ղիվթաթիս գործ է) (էջ 1221^ա), ջրագետ, ջրագիր (էջ 1221^ա) և այլն:

Գոյականով և բայարմատով կամ բայահիմքով բաղադրված բարդ բառերով. շաբաթապահ (որ պահ է զհրէական շաբաթն(էջ1092^ա)), նոտրագիր (գրեալ նոտր գրով (էջ1091^ա)), յուսաբեկ (յուսահատ (էջ1047^ա)), մոմապատ (էջ1998^ա), մոմագործ (մեղրէ մոմ ճերմկցնող կամ թափող (էջ1998^ա)), մղապատ (միգապատ (էջ 993^ա)), մետաղահան (էջ972^ա), մեռելահմայ (մեռելահմայությունի (էջ971^ա)), ձկնավաճառ (ձուկ ծախող (էջ918^ա)), ձիավար (որ հեծան է յերիվար, որ վար է զձի (էջ 917^ա)), ձիավաճառ (էջ 917^ա), ձիապան (սէխս (էջ 917^ա)), կեղտահան (հանող զկեղտս՝ ի հանդերձից (էջ 771^ա)) և այլն:

Գոյականական բաղադրիչներով հետևյալ բարդությունները՝ հողակապով կամ առանց հողակապի. ձորագիւղ (էջ 919), ծաղկագիր (դիր՝ ի ձև ծաղկանց (էջ 715^ա)), ծաղկանկար (նկարիչ ծաղկանց (էջ 715^ա)), կաղաբոյս (ծաղկի սոխ (էջ 740^ա)), կանոնագիրք (կանոնագիրք (էջ 750^ա)), կատակերգ (Տ՝ կատակերգակ և կատակերգությունի (էջ 755^ա)) և այլն:

Ածականական և գոյականական բաղադրիչներով հետևյալ բաղադրությունները. շիկահեր (էջ 1101^ա), մեծահամբավ (մեծահռչակ ըստ անդ նշանակության (էջ 964^ա)), մեծակառույց (մեծաչեն (էջ 964^ա)), նրբամասն (որոյ նուրբ են մասունքն (էջ 1090^ա)), նրբամիտ (սրամիտ (էջ 1090^ա)), հաղթաբազուկ (էջ 1010^ա), ժահագէմ (գարչելի դեմք, տգեղ (էջ 584^ա)), թաւամարմ (ստուար է մորթ (էջ 564^ա)), թանձրամորուս (ունող թանձր մորուսայ (էջ 561^ա)), թանձրաբարբառ (որոյ թանձր է բարբառ կամ ձայն (էջ 560^ա)), գժուարասեպ (Տ՝ դժուարածայռ (էջ 412^ա)), գաղտամիտ (խորամանկ (էջ 341^ա)) և այլն:

Կան նաև ածականով և բայարմատով բաղադրված բարդություններ. նախանձալուկ (նախանձաբեկ (էջ1057^ա)), համրլնթաց (համրազնաց (էջ 1013^ա)), հեշտակեաց (փափկակեաց, փափկասէր (էջ 870^ա)), բարձրածիգ (որ ձգ է ի բարձունս կամ ի բարձանս (էջ 304^ա)), աւելակեր (չատակեր (էջ

26Ճ)), ազատագրեալ (ազատագիր, ստրուկ թողեալ յազատութիւնի (էջ 3)), վշտազգած (վշտազգեաց (էջ 134Գ)) և այլն:

Նկատելի են նաև մասնակի դեպքեր, որոնցում բաղադրող հիմքը գոյական կամ դերանուն է, իսկ բաղադրվող հիմքը՝ գոյական, ածական, կապ և այլն. նոյնանշան (զնոյն նշանակութիւնի ունօղ բառք (էջ 180Զ)), շարժառիթ (շարժօղ առիթ (էջ 109Գ)) և այլն:

բ) Ածանցավոր բառերը, անկախ հիմքերի պարզ կամ բաղադրյալ կազմութիւնն ունենալու հանդամանքից, բաժանվում են երկու խմբի՝ նախածանցավոր և վերջածանցավոր:

Նախածանցավոր բաղադրութիւններում հանգես են գալիս ան-, ներգեր-, նախ-, համ-, հար- նախածանց-նախամասնիկները. համադիր (որ զնոյն դիրս ունի (էջ 819Գ)), համակենդրոն (որք ունի զնոյն կենդրոնս (էջ 821Գ)), ներդաշնակեմ (դաշնակեմ (էջ 106Ծ)), անհամաձայն (ոչ համաձայն (էջ 114Գ)), անսատար (ոչ ունի սատար, անօգնական (էջ 151Գ)) և այլն:

Վերջածանցավոր բաղադրութիւնները հիմնականում բաղադրված են -ութիւն, -ումն, -ան, -իչ, -աւոր, -արան, -ոց, -ային, -ական ածանցներով: Աբբայակաւն (պատշաճեալ արբայի (էջ 1Գ)), դիմահարութիւն (ոչ լինելն մարմնոյ թափանցիկ (էջ 416Գ)), դժբաղդութիւն (վատաբանութիւնի (էջ 40Դ)), ազցանակ (ակցան (էջ 2)), ականջաւոր (որ ունի ականջս (էջ 15)) վայելչաբանութիւն (պերճաբանութիւն (էջ 129Ծ)), սրսկիչ (որ սրսկէ (էջ 128Ծ)): Այստեղ կարելի է նշել, նաև բայական-ձևակազմական -ամ, -եմ մասնիկներով կազմված բայերը. ցոփանամ (Մեղկի՛ լի վարւ, խենեշանալ, անառակիլ, ափեղ ցփեղ կենալ (էջ 141Ծ)): Պետք է հիշատակել նաև -ումն ածանցով քերականական անվանումները. ածանցումն (բառ քերականական (էջ 13)):

Համեմատաբար քիչ են բարդածանցավոր բառերը. ջրաչափութիւն (էջ 122Ճ), ցուցամուտութիւնի (սնափառութիւնի (էջ 141Ծ)), ջրավախութիւն (երկիւղ ի ջրոյ, է ախտ ինչ պատճառեալ ի թունոյ խածուածոյ կենդանեայ կատաղելոց, մանավանդ շանց (էջ 122Ճ), ջրակշռական (էջ 1221Գ)), ջրագրութիւն (գիտութիւնի, որ ճառէ զջրոց (էջ 1221Գ)) և այլն:

գ) Նորակազմութիւնների մեջ կան նաև տերմիններ: Օրինակ՝ ջր (ջուր) ձևավոր հիմքով ունենք ջրաբաշխութիւն (գիտաճյուզի անվանումը (էջ 1220Գ)), ջրալից (ջրալից ուռուցք (էջ 1221Գ)), ջրալից (փոշտանկութիւն (էջ 1221Գ)), ջրածին (նյութի անվանում (էջ 1221Գ)), ջրանցիկ (խողովակ, ագուգա (էջ 122Ճ)), ջրասուզակ (մարդ (էջ 1221Գ)), ջրբուխ (չատրվան, ջուր վեր հանող մեքենա (էջ 1222Գ)), ջրգոգութիւն (մարմնի որևէ մասում ջրի կուտակում (էջ 1223Գ)), ջրհան (ջուր հանող մեքենա (էջ 1223Գ)):

Բառակազմութեան առումով հետաքրքիր են մասնավորապես հետևյալ դեպքերը. դիտաբառերի մեջ հանդիպում են բառեր, որոնց դիմաց «նոր հայկազյան բառարան»-ն ունի ուրիշ ձևեր. Գուհար բառի դիմաց «նոր հայկազյան բառարան»-ն ունի Գուհար բառը: Այս դեպքերը պատահական չեն: Դրանք այդ բառերի զուգաձև գրութիւններն են:

Այսպիսով, XIX դ. հայ բառարանների մեջ իր որոշակի կարևորութիւնն ունի Մ. Զախջախյանի «Հայերեն-իտալերեն բառարանը»: Այն կազմված է

եղել գործնական նպատակով, ներկայացնում է բառարանագրական որոշակի առանձնահատկություններ, պարունակում է այնպիսի բառեր, որոնք չեն հանդիպում գրաբարի բառարաններից հատկապես «Նոր հայկազյան բառարան»-ում: Մ. Զախջախյանի բառարանի բառապաշարի տվյալներն անհրաժեշտաբար պետք է նկատի ունենալ մեր օրերում ձեռնարկվող հայերենի պատմական բառարանի ստեղծման ժամանակ:

МЕСТО "АРМЯНО-ИТАЛЬЯНСКОГО СЛОВАРЯ" МАНУЭЛА ДЖАХДЖАХЯНА В АРМЯНСКОМ СЛОВАРОВЕДЕНИИ

ЛИАНА АРУТЮНЯН

Р е з ю м е

"Армяно-итальянский словарь" М. Джахджахяна занимает особое место в армянском словароведении. Это еще и толковый словарь. В нем отражен целый ряд неологизмов, не встречающихся в "Новом армянском словаре". Они интересны особенностями как этимологического, так и смыслового характера.